

UDC 94(510)

THE EMERGENCE AND DEVELOPMENT OF THE STATE EXAMS SYSTEM OF ANCIENT CHINA

V. Urusov
PhD (History)

The article examines the process of the emergence and development of the state examinations system of ancient China and gives an interpretation of the historical terms of this system. The importance of the state examinations system for the development of Chinese society from the point of view of modern Chinese researchers is indicated.

Keywords: state exams, xiucai, juren, jinshi, konfucianism

ВИНИКНЕННЯ І РОЗВИТОК СИСТЕМИ ДЕРЖАВНИХ ІСПИТІВ СТАРОДАВНЬОГО КИТАЮ

V. B. Urusov

Бюрократичний апарат, центром якого був імператор, включав імператорські адміністративні органи, представників влади на місцях та приватні служби. Передумовою ефективної і безперервної роботи бюрократичного апарату є забезпечення кадровими ресурсами. У вихованні, відборі та залученні талановитих людей на службу Стародавній Китаю пройшов шлях від системи спадкових міністрів і чиновників періоду Чжоу (世卿世祿), дарування титулів за військові заслуги (军功爵) періоду Чуньцю і Чжаньго, відбору (察举) і призначення (征辟) чиновників періоду династії Хань до системи дев'яти розрядів чиновників за часів династій Вей і Цзінь і, нарешті, до системи державних іспитів, яка діяла з династії Суй і до кінця династії Цін [刘海峰李兵著 2004]. Система державних іспитів не тільки була основою системи служби цивільних чиновників Китаю, а й безпосередньо впливала на сфери культури та освіти суспільства, виконувала керівну функцію в соціальній мобільності освічених верств, відіграла двояку нормативну роль у сприянні і стримуванні розвитку традиційної китайської культури.

1. Виникнення системи державних іспитів

Система державних іспитів, якою особисто керував імператор, як система навчання кандидатів шляхом іспитів для відбору на посади чиновників була впроваджена в період династії Суй, остаточно утвердилася при династії Тан, набула завершеної форми за часів династії Сун і продовжувала існувати при династіях Юань, Мін і Цін. Походження системи державних іспитів можна простежити з періоду, що передував династії Суй.

У період династії Чжоу чиновників брали на службу головним чином за спадковою системою, правитель і аристократія з його рідні діставали посади, титули та земельні володіння за значимістю роду. Титули чиновників і земельні володіння передавалися у спадок з покоління в покоління, тому спадкова система також називалася “世卿世祿” (успадкування посади і володінь). У цій системі все вирішувала належність до аристократії по крові. Тільки на посаді нижче рівня “大夫” (дафу) висувалися кандидати з місцевих, таких рекомендованих називали “秀士” (видатний талант). Найкращих з них направляли на навчання до державних шкіл, а так званий відбір обмежувався чиновниками нижчого рівня.

Більш широкий відбір чиновників почався в період Чуньцю і Чжаньго. У процесі швидких перетворень суспільства в прошарку служивих людей, що розташований між аристократією і простим народом, виник поділ. Частина аристократії була зведена до рівня чиновників, а частина простолюдинів піднялася до цього рівня, вони стали кандидатами на посаду чиновника. Чимало князівств, прагнучи до гегемонії, послідовно проводили реформи. Зруйнувавши спадкову систему, вони стали відбирати чиновників відповідно до принципу “вибрати добродесних і призначити здібних”.

По-перше, була реалізована система “客卿” (найманих чиновників). Щоб знайти здібних людей, правителі князівств здебільшого, “поважаючи таланти”, керувалися принципами “вибрати добродесних і призначити здібних”, “винагороджувати за заслугами”. Багато з вищих військових і цивільних чинів вийшли з класу чиновників. Вислів “хто отримав потрібну людину – досягає успіху, хто втратив потрібну людину – гине” – це узагальнений історичний досвід політичної практики правителів різних царств. Впровадження системи “кецін” (найму чиновників) сприяло просуванню здібних людей. Чиновники, які “з легкістю переходили з царства в царство”, відіграли важливу роль на політичній сцені.

По-друге, стало модно утримувати чиновників. Була поширена практика утримання гідних для залучення на службу чиновниками. Цзя Ї в трактаті “过秦论” (Міркування про причини падіння Цінь) перерахував чотирьох благородних мужів періоду Чжаньго: Мен Чанцзюня з царства Ці, Пін Юаньцзюня з царства Чжао, Чунь Шенцзюня з царства Чу, Сінь Лінцзюня з царства Вей – всі вони на той час були відомі тим, що утримували тисячі вчених мужів. Хоча становище вчених мужів у період Чжаньго було однаковим, нерідко серед них зустрічалися шахраї, але з їхнього середовища вийшло чимало видатних людей, які стали чиновниками.

За часів династії Хань система відбору чиновників набула форм “察举” і “征辟”. Так зване “察举” означає, що сановник вищого рангу центральної і місцевої влади після перевірки рекомендує для імператорського двору одного з найкращих кандидатів для призначення на посаду, – це називалося “荐举” (рекомендувати). Було безліч назв, що встановив двір для рекомендованих на посади, наприклад: “贤良方正” (добродесний з правильною поведінкою), “能言极谏” (наважується критикувати і пропонувати), “孝廉” (відданий батькам і чесний), “秀才” (“сюцай” – видатний талант) та інші. Рекомендовані повинні були пройти іспит. Вперше іспит “策问” (цевень) був проведений за часів ханського імператора Веньді. Екзаменаційні питання стосувалися важливих проблем державного управління, екзаменатор писав питання на бамбукових дощечках для письма, рекомендовані давали відповіді в письмовому вигляді –

“对策”. Відповіді Дун Чжуншу і Гусунь Хуна заслужили похвалу імператора Уді, а відповіді Дун Чжуншу, що викладені в тексті “Три відповіді про небо і людину”, були прийняті імператором, у наступні 2000 років ці відповіді вважалися конфуціанством попередником ортодоксального вчення. Гунсунь Хун був першим у відповідях, через кілька років його призначили першим міністром. Так зване “征辟” означає, що імператорський двір або три вищих сановники призначають на посаду чиновника вченого станового звання. Запрошення імператором відомої в суспільстві людини на посаду при дворі називалося “征”, запрошення чиновника рангом нижче трьома високими сановниками на посаду у свій апарат називалося “辟”.

Династія Хань шляхом цього системного відбору здібних людей отримувала вправних і досвідчених чиновників для центральної і місцевої адміністрації, забезпечуючи кадри чиновників для своєї могутності. Така система в основному ґрунтувалася на перевірці кандидатів. Різноманітність предметів сприяла розкриттю особливих талантів, ця система, доповнена іспитом, особливо екзаменаційною формою письмових відповідей на питання “策问”, надалі використовувалася на державних іспитах. Тому іспити “策问” династії Хань можна розглядати як початок стародавньої екзаменаційної системи, яка безпосередньо вплинула на зародження системи державних іспитів періоду династій Суй і Тан. Недоліки системи “察举” також цілком очевидні. Оскільки “察举” була введена як система сповіщення, у період Західної Хань вже були випадки неправильного відбору та звільнення чиновників з посади, у період династії Східна Хань через зловживання владою чиновниками в центрі і на місцях, корупцію родичів поширився вплив особистих зв’язків, тому часто відібрані кандидати не відповідали посадам. У період правління імператорів Хуанді і Лінді в популярній дитячій пісеньці сатирично про це говорилося так: “Вибрали сюцяя, та не знає книг, відібрали відданого батькам, так не живе з батьком, скромний і чесний, а каламутний як глина, великий політик, генерал, та боягузливий як жаба”.

У період династій Вей, Цзінь, Північних і Південних династій була введена система 9 розрядів для відбору чиновників. В останні роки династії Східна Хань при владі був Цао Цао, який всіляко заохочував “висування здібних”, залучав тих, хто “в управлінні державою використовував військове мистецтво” і “володів незвичайними талантами”. На практиці, по-перше, він зруйнував пережитки знатності роду, цінував і висував надзвичайно талановитих людей, не звертаючи увагу на низьке походження. По-друге, не надавав значення гучним іменам, а цінував тільки фактичні здібності. По-третє, “міг залучати незвичайних людей”, навіть якщо вони виступали проти нього, але якщо володіли здібностями, то брав їх на службу. Тому здібні і мудрі навипередки прагнули до нього на службу, іноді “відважні генерали роїлися як хмари, радники йшли подібно дощу”. Цао Пі після сходження на трон під ім’ям Венді прийняв рекомендації сановника відомства іспитів управління Шаншу Чень Цюня щодо створення “закону про дев’ять рангів”, що стало інституціоналізацією принципу відбору чиновників за здібностями. За вибором імператорського двору “доброчесний і розумний” чиновник призначався в конкретному окрузі на посаду “中正”, відповідаючи за підбір кандидатів з освічених людей. Залежно від ступеня моральних якостей, здібностей і знань їх поділяли на 9 рангів: “上上”, “上中”, “上下”, “中上”, “中中”, “中下”, “下上”, “下中”, “下下”. З кожних 100 тисяч осіб відбирався один кандидат, що було підставою відомству “吏部” (відомство чиновників) для прийому на службу.

На початку дії системи дев'яти рангів вони ще присвоювалися за здібностями кандидатів, а не за знатністю роду. Згідно із записами в “宋书·恩幸传序” (“Історія династії Сун. Фавотири імператора”), на той час людей оцінювали за системою 9 рангів, “судили про здібності людей, а не про знатність роду”. Коли країною став правити Сима Ї, на посаду “大中正” здебільшого призначалися представники знатних родів, вони виходили з укоріненої концепції заслуг роду, оцінюючи кандидатів, не звертали уваги на здібності і реальні знання, дивилися тільки на їхнє походження. Це серйозно стримувало отримання посад вихідцями із середніх і нижніх верств, у результаті чого виникла ненормальна ситуація, коли “у вищих рангах не було бідних сімей, у нижніх рангах не було знатних родів”.

2. Створення і розвиток системи державних іспитів

Династія Суй скасувала систему дев'яти рангів, змінила спосіб відбору чиновників через палацовий іспит. У другий рік правління імператора Янді династії Суй під девізом “大业” (606 р.) був заснований іспит (“时务策” – екзаменаційний твір на теми поточної політики) на ступінь “进士” (“цзіньши” – вчений) для перевірки кандидатів на службу. Це й було початком системи державних іспитів. Династія Тан успадкувала і розвинула створену династією Суй систему державних іспитів, яка вступила в період свого розквіту.

В епоху Тан державні іспити поділялися на два види – “常科” (звичайні іспити) і “制科” (іспити за указом імператора). Звичайні іспити проводилися щорічно, встановлювалися понад 50 наукових ступенів за результатами іспитів – “秀才” (“сюцай” – видатний таланти), “明经” (знавець канонів), “进士” (вчений), “明法” (знавець законів), “明算” (знавець розрахунків), “明书” (знавець книг). Також були і спеціальні звання “元礼”, “童子”, “道举” та інші, які додавалися за бажанням імператора. Імператриця У Цзетянь особисто проводила іспити та ще додала іспит з військових дисциплін. Іспит “制科” у потрібний момент призначався імператором, проводився за його указом. Іспити “制科” зазвичай приймалися особисто імператором. Але кандидати часто вважали їх несправедливими і не надавали їм великого значення. Серед усіх ступенів, що здобували на звичайних та імператорських іспитах, найбільше значення надавали двом – “明经” (знавець канонів) і “进士” (вчений).

Іспит на ступінь “明经” потребував викладу суті канонів. Іспит полягав у тому, що потрібно було відновити контекст за короткою цитатою з канону, тобто екзаменатор вибирав у книзі певну сторінку, прикривав текст зліва і справа, залишаючи тільки рядок посередині, а ще вирізав з паперу смужки, прикривав цифри і велів кандидату читати. Потім перевірявся “прихований сенс”, тобто кандидат повинен був записати за цим уривком текст канону. Іспит на ступінь “进士” полягав у написанні твору з питань сучасної політики. Брався один великий канон, той, хто знав весь канон, вважався найкращим. За часів танського імператора Сюаньцзуна до змісту іспитів на ступінь “进士” була включена поезія. Через більшу складність іспиту на ступінь “进士” у порівнянні з “明经” і різне співвідношення іспит зі ста кандидатів “进士” складала один-два, з десяти кандидатів “明经” – теж один-два. Водночас люди порівнювали складання іспиту на ступінь “进士” із “входженням у браму дракона”. Як тоді говорили, “перший на іспиті проходить між драконом і тигром, через десять років потрапляє до озера фенікса”, а ще – «у тридцять років старий для ступеня “明经”, у п'ятдесят молодий для ступеня “进士”».

На початку династії Тан іспит на ступінь “进士” проходив під керівництвом відомства чиновників “吏部”, пізніше проведення іспиту передали відомству ритуалів “礼部”, його зазвичай називали “провінційним іспитом”. До іспиту відібрані кандидати подавали заяву в “礼部”, додаючи послужний список, – це називалося “投状” (подати прохання). Того, хто посів перше місце на іспиті “进士”, стали називати “状元” (перший із прохачів). В епоху династії Тан учні обласних і повітових приватних та державних шкіл, вищих державних училищ називалися “生徒”. Щороку вони складали шкільні іспити і могли безпосередньо брати участь у провінційному іспиті. Кандидати, які не відвідували шкіл, повинні були спочатку подати заявку на реєстрацію в окрузі і повіті, що називалося “乡贡” (внесок провінції), після первинного іспиту вони могли взяти участь у провінційному. Після прийому іспитів нові “进士” разом складали іспити, незалежно від віку, називали один одного “同年” (одного року) та біля підніжжя Великої пагоди диких гусей храму Циеньси в Чан’ані писали свої імена, також спільно вирушали віддати данину поваги екзаменатору, після чого збиралися на березі річки Цюйцзян для бенкету, що називалося “бенкет Цюйцзян”. На цьому бенкеті також обирали двох молодих і красивих нових “цзіньши”, яких відправляли у відомий парк нарвати там квітів, що називалося “探花使” (шукачі квітів). З вищеописаного прикладу можемо бачити, яку прихильність виявляли в суспільстві до нових “цзіньши”.

В епоху Тан “цзіньши”, витримавши іспит, тільки здобував право стати чиновником, але він ще повинен був пройти відбірковий іспит у відомстві іспитів “лібу”, після цього йому надавали офіційну посаду. Цей іспит включав у себе “身” – “тіло” (солідність зовнішнього вигляду), “言” – “мова” (виразність мови), “书” – “письмо” (гарний почерк), “判” – “судження” (чи тверезо розмірковує), все це називалося “四才” (чотири здібності). Крім того, мали бути перевірені “三实” (три практики), які включали “德行” (моральну поведінку), “才用” (фактичні здібності), “劳效” (результативність роботи). Така система відбору чиновників за знаннями і за моральними якостями відіграла певну роль у поліпшенні загальної якості бюрократії.

Династія Сун успадкувала систему іспитів династії Тан, але внесла зміни в зміст і форму державних іспитів. По-перше, замість іспитів раз на рік періоду Тан іспити стали проводити раз на три роки, також була збільшена квота на прийом. У період династії Тан щорічно в середньому приймали іспити на ступінь “цзіньши” і “мінцзін” у 70 кандидатів, при династії Сун – від 300 до 400. По-друге, були засновані місцеві іспити першого рівня, тобто перед провінційним іспитом спочатку слід було пройти іспит в адміністрації округу за місцем народження. По-третє, були встановлені палацові іспити, скасовані іспити у відомстві періоду династії Тан, тим самим була заснована система державних іспитів трьох рівнів: окружні, провінційні і палацові іспити. По-четверте, ступінь “цзіньши” був розділений на 5 категорій – від “一甲” (першої категорії) до “五甲” (п’ятої категорії). На наступний рік після сходження на престол сунського імператора Тайцзуна вже тільки “цзіньши”, які зайняли на іспиті перші три місця, могли розраховувати на посаду. Надалі було встановлено, що посади отримували тільки “цзіньши” п’ятої категорії, інші чотири категорії залишалися без посад. По-п’яте, на державних іспитах єдиним ступенем, що присуджувався, залишався тільки ступінь “цзіньши”, інші залишилися лише номінально. По-шосте, зміст іспитів було зосереджено на змісті канонів, при цьому зверталася увага на застосування знань канонів на практиці.

Розвиток системи державних іспитів було повністю завершено до часів династій Мін і Цін. Іспити були розділені на “院试” (місцеві), “乡试” (провінційні), “会试” (столичні) і “殿试” (палацові), вони приймалися окремо для ступенів “сюцай”, “цзюйжень”, “цзіньши” та оцінювалися за вищим розрядом. Основним змістом іспитів було написання твору “八股文” (“багувень” – твір з восьми частин).

За часів династій Мін і Цін усі, хто складав іспити різного рівня в певній провінції, вступали в училища при адміністраціях округу, області, повіту, їх називали “生员”, у просторіччі “秀才”. Ті, хто не отримав статусу “шенюань”, незалежно від віку називалися “童生” (учень). “Туншен”, щоб скласти іспит на ступінь “сюцай”, повинен був пройти повітові, окружні і провінційні іспити, які разом називалися “童生试”, скорочено “童试”, також їх називали “小考”. Повітові іспити проводив начальник повіту, вони проходили щорічно у другий місяць року. Кандидат, крім того, що мав подати заяву до відділу обрядів, вписавши в неї своє прізвище, ім’я, походження, історію трьох поколінь, ще повинен був встановити взаємну поруку з 5 іншими кандидатами на іспит, яка називалася “五童保”. Також необхідно було просити поруку одного з “廩生” (стипендіатів) із сюцаїв цього повіту, щоб гарантувати, що кандидат не видає себе за іншого, не замовчує скаргу, не має низького походження. На повітовому іспиті писали твір “багувень”, екзаменаційні оди та ін. Той, хто витримав іспит, називався “出案”. Окружні іспити приймав начальник округу, іспит зазвичай проводили в 4-му місяці року, після прийому іспиту здобували статус “院试”.

Місцеві іспити проводилися для ступеня “秀才”, їх приймав “学政” (розпорядник навчальних справ провінції). Оскільки його повна назва була “提督学院”, то іспити дістали назву “院试”. Місцеві іспити проводилися у двох варіантах, один – “正试” (безпосередній), другий – “复试” (повторний). Змістом іспиту було написання твору “багувень”, літературного есе та ін. Квота прийому визначалася податковими надходженнями і кількістю населення повіту. Зазвичай для великого повіту – 50 кандидатів, для середнього повіту – 30, для малого повіту – 20 кандидатів. Кандидати місцевих іспитів здобували статус “秀才”, їх направляли на навчання в обласні або повітові державні училища, що в просторіччі називалося “入学” (вступити на навчання), а в більш вишуканій формі “入泮” – “потрапити до ставу” (перед будівлею училища був напівкруглий ставок, який називався “泮水”, звідси і назва). У період навчання сюцай повинні були брати участь в інспекторських іспитах, які проводив “学政”. У перший рік навчання був річний іспит “岁考”, за рік до місцевого перед провінційним іспитом був ще “科考” – попередній іспит перед провінційним. Результати після річного іспиту оцінювалися за 6 розрядами, результати вище 3 розряду винагороджувалися, 4 розряд і нижче штрафувалися. Перші 10 осіб у 1, 2 і 3 розрядах допускалися до провінційних іспитів.

Провінційні іспити на ступінь “举人” проводилися раз на 3 роки, у роки “цзі”, “у”, “мао”, “ю” (за 60-річним циклічним календарем) – як основний іспит. З нагоди урочистостей призначався додатковий іспит на знак благодіяння. Оскільки іспити призначалися восени на 8-й місяць, то їх також називали “秋闈” (осінні). Для участі в провінційному іспиті був необхідний ступінь “сюцай” або кандидат мав бути сином знатного роду. Були і ті, хто за гроші купив статус “шенюань” і отримував допуск на іспити. Провінційні іспити проводилися в екзаменаційному дворі адміністративного центру провінції,

високі стіни навколо двору були обсажені колючим терням, звідси назва “棘闈” (колючий двір). Усередині екзаменаційного двору встановлювалися по порядку номерів приміщення, кожне висотою 6 чи, глибиною 4 чи й шириною 3 чи, щоб там могла поміститися 1 людина. Іспити проходили в три етапи, кожен тривав три дні. Кандидат приносив із собою пензель, туш, лампу, свічку, їжу, питво та одяг. Перед входом у приміщення кандидатів ретельно обшукували, щоб не могли пронести з собою нічого зайвого, після входу в приміщення виходити з нього не дозволялося. Іспити включали твір “багувень”, есе з літератури і на інші теми.

Наприклад, на другий рік правління імператора Шуньчжи (1645) був встановлений такий зміст трьох етапів іспитів: «Перший етап: три питання з “四书”, чотири питання з “五经”, кожному по одному канону... другий етап: судження – один вислів, звинувачення – п’ять висловів, високі укази, рескрипти, меморандуми, внутрішні теми – один вислів, третій етап: поточна політика – п’ять висловів. Однаково для провінційних і столичних іспитів». Писалися і твори “багувень”, а також есе політичного характеру та офіційні документи.

Ті, хто склав провінційний іспит, ставали володарями ступеня “举人”, перший з них на іспиті називався “解元”. У період династій Мін і Цін для різних провінцій були різні квоти для іспитів, що залежало від податкових надходжень і чисельності населення провінції. Наприклад, у 25-й рік правління цінського імператора Цзяціна (1820) в окрузі Шуньтянфу склали іспити 185 “举人”, а в Гуйчжоу тільки 46. Після іспитів публікувалися офіційні списки тих, хто витримав іспити, які дістали назву “正榜”. Всі, хто потрапив до “чженбан”, офіційно ставали володарями ступеня “цзюйжень”. Крім того, також певна кількість кандидатів здобували звання “副榜举人” (запасний цзюйжень). На кожного з 5 “цзюйжень” визначався 1 “запасний”, хоча вони не були офіційними “цзюйжень”, але в наступні іспити вони могли, минаючи річний іспит, прямо брати участь у провінційному.

Після складання іспиту на ступінь “цзюйжень” статус його володаря вже явно відрізнявся від ступеня “сюцай”. У період династій Мін і Цін “сюцай, як і раніше, не мав статусу чиновника і зазвичай міг тільки викладати в приватній сільській школі, тому його називали “穷秀才” (бідний вчений). Зі статусом “цзюйжень” було інакше. Він міг або брати участь у столичних іспитах на ступінь “цзіньши”, або бути дрібним чиновником у місцевому “ямень” (канцелярії) чи вчителем у державному училищі. Навіть якщо він не складав столичних іспитів, з огляду на свій статус “乡绅” (впливова людина) все ж користувався привілеями.

Столичні іспити давали кандидату ступінь “цзіньши”. Проводилися раз на 3 роки, екзаменаційний двір був у Пекіні, кандидати повинні були мати ступінь “цзюйжень”. Столичні іспити проходили навесні, у третій місяць наступного року після провінційних іспитів під керівництвом відомства ритуалів, тому називалися “春闈” (весняні), “礼闈” або “礼部试” (іспити відомства ритуалів). Екзаменатора столичних іспитів називали “总裁” (генеральний інспектор), у нього було три заступники, усі призначалися із сановників 1, 2 рангу, які повинні були володіти ступенем “цзіньши”. Ще в штаті було 18 екзаменаторів, яких називали “十八房”. Крім того, було ще 2 чиновники-інспектори, яких називали “知贡举”. Столичний іспит також проходив у 3 етапи, кожен по 3 дні, головним змістом іспиту, як і раніше, був твір “багувень”. Спочатку квота з прийому не встановлювалася, за часів династії Цін

максимально приймалося 406 “цзіньши”, мінімально – 96, потім квоти призначалися по провінціях. Тих, хто склав іспит, називали “贡士”, а першого серед них – “会元”.

Незабаром після завершення столичних іспитів у храмі Баохедянь проводилися палацові іспити, щоб визначити першість серед нових “цзіньши”. Згідно з правилами палацові іспити повинні були проходити під особистим керівництвом імператора, але насправді стояв тільки імператорський трон. Іспит складався з відповіді на питання поточної політики, “тільки прямий виклад, обсягом понад 1000 ієрогліфів”. Що стосується стилю, то хоча це не був “багувень”, але в період династій Мін і Цін вже були сформовані жорсткі рамки дотримання стилю давніх од, суворо судили про каліграфію, не надаючи значення змісту. Після того як вісім вищих сановників прочитували твори, вибиралися 10 найкращих кандидатів, їхній список подавався імператору, щоб він встановив найкращих. Три перших місця разом називалися “三甲”, перший серед них називався “状元”, другий – “榜眼”, а третій – “探花”. На друге і третє місце було кілька імен, перший серед других називався “传胪”.

Після визначення перших 10 імен імператор призначав аудієнцію, яка називалася “小传胪”. Наступні 10 місць визначалися важливими сановниками після прочитання творів, а потім імператор приймав усіх нових “цзіньши” в залі Тайхедянь (Зала вищої гармонії), що називалося “大传胪”. Список нових “цзіньши” писався на жовтій шовковій тканині і вивіщувався на вулиці Чананьцзе, це так званий “金榜题名” (золотий список). Потім відомство ритуалів організовувало бенкет, який називався “恩荣宴” або “琼林宴”. Після кожного іспиту відомство ритуалів вирізувало список “цзіньши” на кам’яній стелі у вищому державному училищі “тайсьюе”, що називалася “进士题名碑” (стела цзіньши). Після палацового іспиту був ще один іспит при дворі для розподілу офіційних посад.

Як відзначають сучасні китайські історики [刘海峰, 李兵著 2004; 王炳照, 徐勇 2002], система державних іспитів з відкритою суспільству перевіркою чиновників, відносно стабільними об’єктивними стандартами демонструвала певну справедливість та законність. Держава шляхом проведення іспитів могла більш широко відбирати здібних людей з усіх верств суспільства і забезпечувати кадрові ресурси для системи цивільних чиновників Стародавнього Китаю. Система державних іспитів мала далекосяжну керівну функцію в житті освічених людей. Вчитися, скласти іспити, стати чиновником – стає визначенням їхнього життєвого шляху, все це допомагає в цілому підвищити гуманітарні якості кандидатів на посади чиновників. Система державних іспитів поєднала разом іспити та освіту, тим самим сприяючи розвитку шкільної освіти. Встановлені державою іспити відіграли керівну і регульовальну роль у школах, суспільстві, сім’ях і навіть у культурі та освіті, таким чином, ідеї конфуціанства стали всебічно проникати в різні верстви суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

中国科举制度史, 刘海峰, 李兵著, 东方出版中心, 2004. (Історія системи державних іспитів у Китаї. Лю Хайфен, Лі Бін, видавничий центр “Дунфан”, 2004).

中国科举制度研究, 王炳照, 徐勇主编, 河北人民出版社, 2002. (Дослідження системи державних іспитів у Китаї. Ван Бінчжао, Сюй Юн, видавництво “Женьмін чубаньше” провінції Хебей, 2002).

古汉语词典（缩印本） / “古汉语词典”编写组编. 北京: 商务印书馆, 2007. (Словник стародавньої китайської мови (скорочене видання) / Редакційна група “Словника стародавньої китайської мови”. Пекін: видавництво “Шан’у їньшугуан”, 2007).

REFERENCES

Zhōngguó kējǔ zhìdù shǐ, Liú Hǎifēng, Lǐ Bīngzhe, Dōngfāng chūbǎn zhōngxīn, 2004.

Zhōngguó kējǔ zhìdù yánjiū, Wáng Bǐngzhào, Xú Yǒng zhǔbiān, Héběi rénmin chūbǎn shè, 2002.

Gǔ hànyǔ cídiǎn (suōyìn běn) / “Gǔ hànyǔ cídiǎn” biānxiězǔ biān. Běijīng: Shāngwù yìnshūguǎn, 2007.

ВИНИКНЕННЯ І РОЗВИТОК СИСТЕМИ ДЕРЖАВНИХ ІСПИТІВ СТАРОДАВНЬОГО КИТАЮ

В. Б. Урусов

У статті розглянуто процес виникнення і розвитку системи державних іспитів Стародавнього Китаю і дано трактування історичних термінів цієї системи. Вказано на значення системи державних іспитів для розвитку китайського суспільства з точки зору сучасних китайських дослідників.

Ключові слова: державні іспити, сюцай, цзюйжень, цзіньши, конфуціанство

ВОЗНИКНОВЕНИЕ И РАЗВИТИЕ СИСТЕМЫ ГОСУДАРСТВЕННЫХ ЭКЗАМЕНОВ ДРЕВНЕГО КИТАЯ

В. Б. Урусов

В статье рассмотрен процесс возникновения и развития системы государственных экзаменов Древнего Китая и дана трактовка исторических терминов этой системы. Указано на значение системы государственных экзаменов для развития китайского общества с точки зрения современных китайских исследователей.

Ключевые слова: государственные экзамены, сюцай, цзюйжень, цзиньши, конфуцианство

Стаття надійшла до редакції 01.11.2018